

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/ Issue 12 (Eylül/ September 2023), s. 498-505.
|| Geliş Tarihi-Received: 08.08.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 27.08.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1339818

Türk Çocuk Edebiyatı Tarihini Yeniden Düşünmek: Osmanlıca Dergi ve Gazetelerde Çocuklar İçin Tefrikalar

*Rethinking the History of Turkish Children's Literature: Serial Novels for
Children in Ottoman Magazines and Newspapers*

Refika ALTİKULAÇ DEMİRDAĞ*

Öz

II. Meşrutiyet öncesi çocuklar için yayımlanan dergi ve gazetelerde çocuk edebiyatı kapsamına giren birçok edebî esere rastlanabilir. Şiir, hikâye, bilmece, mektup gibi türlerin yanı sıra tefrika formuyla romanlar da bu yayınlarda yer bulmuştur. Tefrika geleneğinin uzun zaman gazete ve dergilerde yetişkinler için olduğu kadar çocuklar için de önemli bir edebiyat hamlesi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu yayınlardaki artış, okurun ilgisiyle ilişkilidir. Bununla birlikte Türk çocuk edebiyatı yazınında çoğu zaman çocuk romanı yazma eğiliminin Cumhuriyet sonrası başladığı ifade edilmektedir. Oysa çocuklar için yayımlanan bu gazete ve dergilerde neredeyse unutulmuş, çocuk edebiyatı açısından değerlendirmesi yapılmamış pek çok eser olduğu görülmektedir. Bu eserlerin içinde özellikle Faik Sabri'nin Jules Verne'den etkilenerek yazdığı macera romanları dikkat çekmektedir. Çocuk romanının II. Meşrutiyet öncesi yazılmaya başladığı iddiası bu araştırmanın hipotezini oluşturmaktadır. Bu araştırma, çocuklar için yayımlanan gazete ve dergilerdeki tefrikaların çocuk edebiyatı açısından uygunluğunu tartışmaya açmaktadır. Henüz birçoğunun çeviri yazısı yapılmamış bu eserlerin çocuk edebiyatına uygunluk ilkeleri yönünden değerlendirilmesi, uygun bulunanların çeviri yazısının yapılarak günümüz Türkçesiyle çocuklara ulaştırılması bu araştırmanın beklenen etkisidir. Böylece II. Meşrutiyet öncesi sanılandan çok daha fazla edebî ürün olduğu, Türk çocuk edebiyatının sanılandan daha erken bir dönemde geniş bir ürün yelpazesine sahip olduğu ispatlanmış olacaktır. Bu çocuklar için yazılmış tefrika romanların tanıtımı ve çocuk edebiyatı açısından değerlendirmesi bu çalışma kapsamında yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlıca dergi ve gazeteler, tefrika, çocuk edebiyatı.

Abstract

Many literary works within the scope of Turkish children's literature can be found in magazines and newspapers published for children before the second constitutional monarchy period. In addition to genres such as poetry, stories, riddles and letters, novels in serialised form also appeared in these publications. It can be seen that the tradition of serial novels has long been an important literary movement for both children and adults in newspapers and magazines. Therefore, the increase of these publications is related to the interest of the readers. However, it is noted that the practice of writing children's Turkish children's novels began after the Republic. By reading these newspapers and magazines published for children, it has become clear that there are many works that have been almost forgotten and have not been evaluated

* Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Adana/Türkiye, e-posta: raltikulaç@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-6143-1985.

in terms of children's literature. The hypothesis of this project is the claim that the writing of children's novels started before the second constitutional monarchy period. The research consists of several stages: reading the serial novels in newspapers and magazines published for children, evaluating them in terms of suitability with regard to the principles of children's literature, translating the appropriate ones to Latin letters and delivering these works to children in today's Turkish. Its aim is to analyse the serial novels in terms of content, language and style, to evaluate them in terms of compliance with children's literature standards and to present the results as articles and papers. Thus, it will be shown that Turkish children's literature has a wide range of products and that there were many more literary works produced before the second constitutional monarchy period than was originally thought. This study presents the serialised novels written for these children and evaluates them in terms of children's literature.

Keywords: Ottoman magazines and journals, serial novel, children's literature.

Giriş

Çocuk edebiyatı çalışmalarının Avrupa'da on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında göreceli olarak geç başladığı kabul edilir. Türk edebiyatında ise on dokuzuncu yüzyılda çocuklar için eserler kaleme alınmış olmakla birlikte yayın hayatında önemli bir yer tutan çocuk dergi ve gazeteleri sanılanın aksine Türk çocuk edebiyatının geniş bir ürün yelpazesine sahip olduğunu ispatlamaktadır. II. Meşrutiyet öncesi dergi ve gazetelerde yayımlanan, şiir, hikâye, bilmece vb. eserlerin büyük çoğunluğunun çeviri yazısının yapılmamış olması bu alanda pek çok eserin ve emek veren pek çok ismin unutulmasına ya da göz ardı edilmesine neden olmuştur. Bu çalışma Türk çocuk edebiyatının dergi ve gazetelerde kalmış, henüz çeviri yazısı yapılmamış tefrikalarına yönelmeyi ve Türk çocuk edebiyatının sanılandan daha zengin bir birikimi olduğunu ispatlamayı amaçlamaktadır.

II. Abdülhamid döneminde Türkçe çocuk dergi ve gazetelerinin sayısında artış olduğu ve bunların birçoğunun 1908'e kadar yayın hayatında yer bulduğu söylenebilir. Bu durum okurlar tarafından çocuk edebiyatına bir rağbet olduğunu ispatlar. Dünya çocuk edebiyatının da aynı dönemde yükselişe geçtiği, bu alanda çalışmaların ivme kazandığı ve Avrupa'nın altın çağını yaşadığı görülmektedir (Hunt, 1996, s. 654-655). Fakat Türk çocuk edebiyatının kaydettiği ilerlemenin dünya çocuk edebiyatı içinde yeterince öne çıktığı söylenemez. Türk edebiyatı tarihi yazımında II. Meşrutiyet öncesi çocuk edebiyatı örnekleri hakkında bilgi verilirken genellikle dergi ve gazetelerin isimlerinin anılmasıyla yetinilir. Tanzimat yazarlarının çocuklar için uygun eserler kaleme aldıkları varsayılır (Güleryüz, 2006; Oğuzkan, 2010; Şimşek, 2002; Yalçın 2014). Hatta Cumhuriyet dönemine dek, çocukların hedef alınarak öykü yazıldığına pek tanık olunmadığı ifade edilerek (Kıbrıs, 2010, s. 180) çocuklar için roman yazma eğiliminin Cumhuriyet sonrası dönemde ortaya çıktığı iddia edilir (Gökşen, 1972, s. 134). Oysa II. Meşrutiyet öncesinde yayın hayatında çocuklara yönelik dergi ve gazete sayısında görülen artış, edebi eserlerin de dikkat çekici düzeye ulaşmış olmasını gerektirir. Kuşkusuz bu yayınlarda yapılacak eleştirel bir değerlendirme sonucunda edebî değeri yüksek, bugün de çocuklara okutulabilecek ürünler olduğu görülebilir. Özellikle *Çocuklara Rehber*, *Hanım Kızlara Mahsus Gazete* ve *Çocuklara Mahsus Gazete* gibi dergilerde yayımlanan ve yabancı dillerden çeviri olmayan Türkçe şiir, hikâye ve romanların çocuk edebiyatına uygunluk açısından değerlendirilmesi ve yeniden basılması kültürel anlamda gölgede kalmış bir alanın canlanmasını ve çocuk edebiyatının etkinliğine dikkat çekilmesini sağlayacaktır.

Çocuklara Mahsus Gazete yayımlandığı yıllarda Halit Fahri Ozansoy, henüz küçük bir çocuktur ve ünlü şair, gazetenin okurlarından biri olarak şu değerlendirmeyi yapar:

Fâik Sabri o zamanlar iki farklı gazete yayımlardı. Bunların biri 'Çocuklara Mahsûs Gazete', diğeri de 'Hanımlara Mahsûs Gazete' idi. Ben bilhassa ve pek tabii olarak 'Çocuklara Mahsûs Gazete'nin çok meraklı ve heyecanlı bir küçük okuyucusu idim.

O gazetede hayalimi uzak diyarlara sürükleyen hikâyeler ve çocuk romanları bulurdum. Ekserisi seyahat edebiyatından seçilerek dilimize çevrilmiş olan bu yazıları o tarihte kim bilir benim gibi okuyan daha ne kadar çocuk vardı. (Ozansoy, 1970, s. 74).

Tefrikalar yayımlandığı dönemde çocukların hayatlarında önemli bir yer edinmiştir. Dolayısıyla çeviri yazısının yapılmasının ve yeniden değerlendirilmesinin kültür tarihimiz açısından önemini ortaya çıkaracak bir değeri vardır.

Tefrika Romanlar ve Çocuk Edebiyatı

Tanzimat Dönemiyle birlikte birçok alanda olduğu gibi çocuğa ve çocuk edebiyatına bakışta da bir değişim başladığı görülmektedir. Özellikle 15 Ekim 1869'da yayımlanan ilk çocuk dergisi olarak yayın hayatında yer bulan *Mümeyyiz* (Bayram, 2005, s. 484-500) bu konuda öncü rolü üstlenir. *Mümeyyiz*; iyiyi kötüden doğruyu yanlıştan ayırabilen kişi anlamına gelip bu anlam derginin amacını da içerir. Çocuklar için yapılan yayınlardaki artış, bazı müstakil gazete ya da dergilerle kendini gösterdiği gibi bazen bir gazetenin eki olarak ortaya çıkmıştır. *Mümeyyiz*'in ardından *Sadakat/Etfâl* (1875) dikkat çeker (Güven, 2015, s. 109-130). Birbirine yakın tarihlerde yayın hayatına giren diğer dergiler şunlardır: *Ayine* (1875), *Arkadaş* (1876), *Tercüman-ı Hakikat* (1880), *Aile* (1880), *Bahçe* (1880), *Çocuklara Arkadaş* (1881), *Çocuklara Kıraat* (1881), *Vasıta-i Terakki* (1882), *Mecmua-i Nevresidegân* (1882/1883), *Teşvik* (1886), *Nümune-i Terakki* (1887), *Debistan-ı Hired* (1887), *Çocuklara Talim* (1887), *Parça Bohçası* (1889/1890), *Mektep* (1891). Bu listeye eklenebilecek açılıp kapanmış başka dergi ve gazeteler olduğu da kaydedilmektedir (Acaroğlu, 1970, s. 461). Birkaç yıl içinde bu kadar çok derginin yayımlanmış olması dikkat çekicidir. Okurların bu çocuk dergi ve gazetelerine çocuk eğitiminin bir parçası olarak ilgi duymaları yayınlardaki artışın nedeni olabilir. Bu yayınlar arasında özellikle *Çocuklara Mahsus Gazete*'nin okur üzerinde etkisinin daha fazla olduğu söylenebilir. Yayın hayatına: "Zükûr ve inâs, etfal-i vatanın tezhîb-i ahlakına ve tevsî-i malumatına hâdim olarak şimdilik haftada bir çıkar ve her şeyden bahseder Osmanlı gazetesidir." takdimiyle 21 Mayıs 1896 günü başlamış, son sayısını 13 Ağustos 1908'de yayımlanmıştır. Dergide çocuklar için, hikâye, şiir, deneme, bilmece, sohbet, tiyatro, anı, biyografi, gezi yazısı, mektup gibi türlere yer verilir. Hatta *Çocuklara Mahsus Gazete*'de bazı eserler resimli olarak basılır. Resimlerin kullanılması derginin sanatsal yönüne verilen önemin göstergesidir. Sohbet yazılarının konusu genellikle fennî veya eğitici bir üslupla kaleme alınmıştır. Kısacası dergi; çocukları hem fen, matematik, coğrafya ve genel kültür gibi alanlarda eğitime hem de sanat eserleriyle buluşturarak yetiştirme misyonu yüklenmiştir (Küçük, 2010, s. 221-257). Bu noktada derginin özellikle edebî metinler yoluyla çocuklara ahlaki değerleri aktarma yolunu tercih ettiği söylenebilir. Çocuklar için yayımlanan diğer gazete ve dergilerin de benzer amaçlarla yayın yaptıkları gözlemlenmektedir.

Çocuklar için yayımlanan tefrikaların büyükler için yayımlananlardan farklı bazı özellikleri olduğu söylenebilir. Osmanlıca çocuk dergilerinde yetişkinlere hitap eden "mabadi var" ibaresiyle bitirilen tefrika geleneğinin çocuklara uyarlanırken özellikle hacimde bir küçülmeye gidildiği görülmektedir. Bazı tefrikaların kısa sürede sonlanması ve dergide verilen yer bakımından kısa olması eseri romandan çok hikâye türüne yaklaştırır. Bununla birlikte bu kısaltma eğilimi eserlerin çocuk edebiyatı açısından uygunluğunu artıran bir etken olarak değerlendirilmektedir.

II. Meşrutiyet öncesi çocuklar için yayımlanan tefrikaların belli başlıları aşağıda listelenmiştir:

Tablo 1. Çocuklara için Yayımlanmış Tefrikalar¹ (Serdar, 2017)

Yıl	Dergi adı	Yazarı	Eser Adı
1894	<i>Mektep</i>	İsmail Hakkı	<i>Çiftlikte</i>
1897	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Muallim-i Şehir Tabib Miralay Hüseyin Remzi	<i>Bir Farenin Seyahati</i>
1897	<i>Çocuklara Rehber</i>	Yazarı bilinmiyor	<i>Hafi'nin Küçük Bahçesi</i>
1897	<i>Çocuklara Rehber</i>	Yazarı bilinmiyor	"Mektepli Ferit"
1898	<i>Hanım Kızlara Mahsus Gazete</i>	Emine Semiye	<i>Muallime</i>
1899	<i>Çocuklara Rehber</i>	H. A. [Ayn]	<i>Küçük Bir Devr-i Âlem</i>
1899	<i>Hanım Kızlara Mahsus Gazete</i>	Üsküdar Kız Sanattan İhsan	<i>Hasude</i>
1899	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Halil Rüşdü	<i>İbtîlâ-yı Masumâne</i>
1899	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	İbrahim Ethem	<i>Seyyie-i Sefahat</i>
1899	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	İlyas Sükûti	<i>Edebiyat Çiçekleri</i>
1899	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	İlyas Sükûti	"Sararmış Yapraklar"
1900	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Ahmet Faik	<i>Küçük Seyyah</i>
1900	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Ahmet Faik [Faik Sabri Duran]	<i>Mösyö Elektrik</i>
1900	<i>Çocuklara Rehber</i>	İbn-i Asım Refet	<i>Genç Tacir</i>
1901	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Fâik Sabri Duran	<i>Bahr-i Sefid'de Bir Cevelan</i>
1901	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Ahmet Faik	<i>Tahtü'l-Arz Bir Cevlân</i>
1904	<i>Çocuklara Mahsus Gazete</i>	Fâik Sabri Duran	<i>Bir Haftada Devr-i Âlem</i>
1908	<i>Çocuk Bahçesi (1905)</i>	Akil Koyuncu	<i>Yıldız</i>

Yukarıdaki listeye *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanan tefrikalar ilave edilebilir. Bu gazete "rüştüye mekteplerinde okuyan ve yaşları 9-12 aralığında bulunan öğrencilere yönelik çıkarılmaya başlanmış" (Göçen, 2018, s.15) olmakla birlikte tefrikaların büyük çoğunluğunun Ahmet Mithat Efendi'ye ait olduğu ve bunların birçoğunun da yetişkinlere yönelik kaleme alındığı görülmektedir. Bunun yanı sıra M. Fenarizade adlı bir yazara ait *Zavallı Mari*, *Teodora*, *En Muzic Saadet* adlı üç tefrika daha bulunmaktadır.

Yukarıdaki liste II. Meşrutiyet döneminde çocuklar için yazılan romanların varlığının dikkat çekici düzeyde olduğunu ispatlar. Bununla birlikte listedeki yazarların birçoğunun bugün neredeyse unutulmuş olduğunu ve bu eserlerin çocuk edebiyatı içinde anılmadığını söylemek mümkün.

Tefrikaların konularının kısmen yetişkinler için yazılanlara benzediği söylenebilir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayımlanan *Zavallı Mari'de*, fakir bir kızla hasta annesinin hikâyesi anlatılır. Kadın verem hastasıdır ve genç kız çaresizlik ve sefalet içinde annesine bakmaktadır. Ölüm döşegindeki kadın, ateşinin yüksekliğiyle hararetini bir dilim karpuzun dindireceğini sayıklar. Kızcağız annesinin bu son arzusunun yerine getirmek için para bulmanın yolunu arar ve sonunda çareyi saçlarını satmakta bulur. Hikâyenin betimleme ve anlatım yönüyle çocuk edebiyatına uygun olduğu söylenebilir. Bununla birlikte konunun aşırı duygusal işleniş açısından eleştirilebilirse de dünya edebiyatında da bu türden eserlerin (*Kibritçi Kız*, *Sefiller*, *Küçük Kadınlar*) çocuklara uyarlandığı ve oldukça

¹ Bu liste, Özyeğin Üniversitesi "Türk Edebiyatında Tefrika Roman Tarihi (1831-1928)" başlıklı proje kapsamında yayımlanan tablodan yararlanılarak oluşturulmuştur. <https://tefrikaroman.ozyegin.edu.tr/tr/tefrikalar>

rağbet gördüğü unutulmamalıdır. Tefrikanın ikinci kısmında Mari'nin annesinin hikâyesi anlatılır. Onun çektiği acılar ve hikâyenin içeriği Tanzimat romanı özellikleri gösterir. Bununla birlikte eserin çocuk edebiyatı açısından tekrar değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Çocuklar için yazılmış eserlerde kız ve erkek çocuklara hitap eden eserler olmak üzere ayırım yapılabileceği söylenebilir. Örneğin *Hanım Kızlara Mahsus Gazete'*de Üsküdar Kız Sanattan İhsan tarafından yazılan *Hasude* adlı tefrika, kız çocukları için kaleme alınmış bir eser olarak değerlendirilebilir. Romanın kahramanı Bedia Hanım'ın annesinin ölümü ve ardından yaşadığı acıyı anlatarak başlar öykü. Bedia'nın ağabeyi Adil Bey, Binnaz adlı bir kızla evlenmek istemektedir. Bu kız huysuzluğu, hırçınlığı ve kötü ahlâkı ile meşhur olmasına rağmen arkadaşları Adil Bey'i aldatarak kızın evlenmek için uygun biri olduğuna inandırmışlardır. Binnaz'ın bir giydiği elbiseyi bir daha giymemek, hazırlanan yemeği bahanelerle beğenmemek ve dedikodu yapmak gibi kötü huyları olduğu anlatılır. Evlendikten sonra bu huyları gün yüzüne çıkar ve özellikle eşinin kız kardeşi Bedia'ya karşı tutumu onun kıskanç karakterinin yansıması olarak öne çıkar. Bedia gibi piyano çalmak ister örneğin ama dedikodu yapmaktan piyano öğrenmeye fırsat bulamaz. Sonunda Bedia evlenir, Binnaz'ın kötü şöhreti yayılınca eşi onu boşar ve tekrar evlenebilmesi için kız kardeşi ona, iyi ahlâklı başka bir kız bulur. İkinci evliliğinde Adil Bey'in mutlu olduğu ama Binnaz'ın başka evliliklerinde de aynı hataları yaptığı için sonunda mutsuz ve sefil bir hayat sürmek zorunda kaldığı, ilk eşini de uzaktan içi yanarak izlediği anlatılarak hikâye bitirilir. *Hanım Kızlara Mahsus Gazete'*nin okur kitlesinin kız çocukları ile genç kızlar olduğu varsayıldığında bu hikâyenin aslında onlara yönelik açık veya gizli bazı nasihatler içerdiği söylenebilir. Bunlar arasında, dedikodu yapmamak, iyi giyinmek, piyano çalmayı öğrenmek ve kıskançlığa kapılmamak sayılabilir: "Öyle ya! Dünyada dedikodu kadar hanımlara yakışmaz bir şey var mı?" (sayı 216, sayfa 8). Bu hikâyenin doğrudan evlilik kurumu hakkında olması nedeniyle çocuk edebiyatı içinde değerlendirilmesi mümkün olmayıp ancak gençlik edebiyatı içinde değerlendirilmesi mümkündür. Bununla birlikte gençlik edebiyatında kızlar için ya da erkekler için anlayışına bağlı cinsiyet odaklı eser kaleme alınması temel prensipler açısından uygun bulunmamakla birlikte bu eserin dönemin sosyal hayatını ve geleneklerini yansıması bakımından ilgi çekici bir farklılığı olduğu söylenebilir. Tanzimat Dönemi yazarlarının görücü usulü evliliğe karşı aldıkları tavır bu eserde görülmediği gibi, geleneksel uygulamaların yararları vurgulanır. Bu tutum da çocuk edebiyatı eserlerinde geleneklere bağlılığın daha görünür kılındığı savını desteklemektedir. Bununla birlikte eserlerde kız çocuklarına ya da genç kızlara verilen nasihatlerin erkek çocuklar için yazılan eserlerde farklılaştığı söylenebilir.

*Çocuklara Rehber'*de 18 Nisan 1313 tarihinde yayımlanmaya başlayan, yazarı bilinmeyen *Mektepli Ferit* adlı tefrikada Ferit çok fazla kitap okuduğu, oyuna ve eğlenceye az vakit ayırdığı için arkadaşları tarafından eleştirilmesine rağmen onlara pek kulak asmayan, olgun yaradılışlı bir çocuktur. Yazar, Ferit'in kitap okurken kimsenin onu rahatsız edemeyecek derecede okumaya odaklandığını anlattıktan sonra okura seslenerek Ferit'in okuduğu kitabın birkaç sayfasını birlikte okumayı teklif eder. Ferit'in okuduğu "Hıfz-ı Sıhhat Kitabı" dır. "Nezafetin lüzum u faidesi" başlıklı bölüm temizliğin neden gerekli olduğunu anlatmakla birlikte bazı biyoloji bilgileri de içerir. Tefrikanın devamında Ferit, kitabını okumayı bırakınca arkadaşlarıyla birlikte gezintiye çıkar. Bu gezinti sırasında arkadaşlarından Vahit isimli bir çocuk nehir kenarında bir nilüfer çiçeğini koparmaya çalışırken suya düşer ve akıntıyla birlikte gözden kaybolur. Ferit, çocuğu kurtarmak için hiç tereddüt etmeden suya atlar. Arkadaşlarının şaşkın bakışları altında çocuğu suyun içinden çıkarıp kıyıya taşımayı başarır. Nefes alamayan Vahit'i tedavi için birçok çareler dener, sonunda bunu da başarır. Tabip geldiğinde Vahit kendine gelmiştir. Ferit'in arkadaşını kurtarmak için yaptıklarını duyunca Tabip, onu tebrik ve takdir ederek daha

iyisini kendisinin bile yapamayacağını ifade eder. Hikâyenin devamında Ferit ve Vahit iyi arkadaş olmuşlardır. Yılan sokması, köpek ısırması ya da duman zehirlemesi gibi vakalarda yapılması gereken ilk yardımlar hakkında sohbet ederler. Bu sohbetin amacı okuyup öğrenilenlerin hafızada tutulmasının gerekliliği ve faydalarının okurlara anlatılmasıdır. Bu tefrika, on sayı sürdüğü için kısa bir roman olarak değerlendirilebilir. Hikâyenin bir tek konuya odaklanması, roman kahramanlarının sayısının az olması, dilinin sadeliği ve olay odaklı olması gibi özellikler çocuk edebiyatı açısından eserin uygun olduğunu ve çocuklara rahatlıkla okutulabileceğini düşündürür. Bunun yanı sıra eğitme amacının öne çıkması edebî yönden eserin eleştirilmesine neden olabilirse de genel olarak baktığımızda çocuklara bilgiyi edebi eser aracılığıyla aktarma uygulaması çocuk edebiyatı tartışmalarının başladığı 18. yüzyıl Avrupa edebiyatında da sıkça rastlanan bir durumdur. Bu nedenle eserin didaktik olması çocuk edebiyatı açısından sanatsal yönü zayıf eser olarak değerlendirilmesine gerekçe olabilirse de çocuk edebiyatı içinde değerlendirmeyi engelleyecek ölçüde bilgi odaklı olduğu sonucuna ulaşmayı gerektirmez. Bu nedenle eserin çocuklara okutulmasında sakınca olmadığı hatta yazıldığı döneme ait bazı geleneksel unsurlarla çocuk okurların karşılaşmasını sağlamak için uygun bir eser olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Çocuklar için kaleme alınan tefrikalarda çocuklara doğru davranışın ne olduğu örneklendirilirken yanlış davranışların sonuçlarının ne olacağına da dikkat çekilerek bir bakıma çocukların gözü korkutulmaya çalışılır. Aslında bu tutumun geleneksel eğitim anlayışını yansıttığı söylenebilir (Aksoy, 2011, s. 11-19). Bu konuya verilebilecek örneklerden biri İbrahim Ethem'in *Seyyie-i Sefahat* adlı tefrikasıdır. Pederi oldukça varlıklı olan Sabit adlı bir gencin, babasının servetinden faydalanmak isteyen düzenbazlar tarafından sefahate alıştırılması ve çocuğun bu caniler tarafından tuzağa düşürülerek ormanlık bir alanda öldürülmesi anlatılır. Hikâyenin sonunda çocuğun anne ve babasının çektiği acılardan ve evladını kaybetmiş ebeveynlerin hayatta bir daha asla mutlu olamayacaklarından bahsedilir. Böylece hikâyeden çocuklara verilen birçok mesaj çıkarılabilir. Kötü arkadaşlara karşı uyarılmış olurlar örneğin. Ayrıca çocukların anne babalarından gizli işler çevirdiklerinde başlarına gelebilecek korkunç olaylara karşı korumasız kalacakları mesajı da dolaylı olarak iletilmiş olur. Bu hikâyenin dilinin ağır olmaması, konusunun sadeliği ve anlatımın akıcılığı çocuk edebiyatına uygun olduğunu gösterir. Hikâye tefrika olduğu için roman gibi algılanabilirse de yedi sayı içinde bitirilmiş kısa bir eserdir.

Halit Fahri Ozansoy'un çocukluk yıllarında *Çocuklara Mahsus Gazete* sayfalarından okuduğunu söylediği, hayatında yer edinen seyahat romanlarından biri Ahmet Fâik'in "Küçük Seyyah" adlı tefrikası olsa gerek. Hikâyenin kahramanı Muhsin Bey, oğlu Rıfki ile bir gemi seyahatine çıkarlar. Seyahat küçük Rıfki için oldukça faydalıdır. Birinci bölümde etrafındaki her şeye karşı dikkat kesilen ve öğrenmeye meraklı bir çocuk olan Rıfki, pusulanın ne olduğunu sorduğunda babası ona önce müknatısı ve nasıl bulunduğunun hikâyesini anlatır. Daha sonra gemi kaptanından pusula hakkında bilgi vermesini rica eder. Böylece Rıfki ve babası gemi mürettebatıyla da dostluk kurarlar. Seyahatleri İstanbul'dan Gelibolu'ya doğru devam eder. Bu arada yazar, çocuklara 'parakete' gibi bazı aletlerin ne işe yaradıklarını da hikâye yoluyla anlatmış ve çocukları bilgilendirmiş olur. Küçük seyyah Rıfki, yolculuk sırasında gemi mürettebatı ve yolcularıyla hem arkadaşlık ederek eğlenir hem de pek çok yeni şey öğrenir. Selanik-İstanbul arasında süren bir haftalık seyahat onun çalışkan bir öğrenci olmasının mükâfatıdır. Bu tefrika, çocuk edebiyatına pek çok açıdan uygun olmakla birlikte dramatik aksiyonun zayıf olması yönüyle eleştirilebilir. Eserin birincil amacının çocukları eğitmek olmasına karşın edebî yönünün zayıf olduğu söylenemez. Eserde betimlemeler ve diyaloglar akıcı, dil yalındır. Bu açıdan bugün çocuklara okutulması uygun bulunabilecek eserler arasında sayılabilir. Ahmet Faik'in

keleme aldığı *Tahtü'l-Arz Bir Cevalân* adlı eserde de Jules Verne etkisi izlenebilir. Faik Sabri'nin *Bir Haftada Devr-i Âlem, Bahr-i Sefid'de Bir Cevalan* adlı tefrikalarının isimlerindeki anıştırma da bu açıdan önemlidir. Bununla birlikte eserlerin konusunun orijinalliği ve dönem toplumunun gelenekleriyle uyumlu üslubu dikkat çekicidir. Ayrıca akıcı dili ve hikâyelerin sadeliği açısından bugün de değerlendirilmesi gereken eserlerdendir. Yine Ahmet Faik'in *Mösyö Elektrik* (Küçük, 2013, s. 713-740) adlı tefrikası da bilime dikkat çekmesi ve çocukları pozitif bilimlerle düşünmeye yönlendirmesi açısından oldukça önemlidir.

Yukarıda adı geçen eserlerin büyük oranda çocuk edebiyatının genel ilkelerine uygun; geleneklerin, eğiticiğin ve didaktik anlatımın öne çıktığı eserler olduğu söylenebilir. Bununla birlikte hem anlatım olarak hem de içerik olarak çocuklara uygun olup olmadığı konusunda tartışmalı tefrikalara da rastlamak mümkün. Örneğin Halil Rüşdü'nün "İbtılâ-yı Masumâne" adlı eserinde Mini Mini adı verilen kahramanın bir tiyatrocuya âşık olması konu edilir. Bu hikâyenin tartışmaya açık mesajları ve çocuğu tasvir ettiği mekânlar bakımından çocuk edebiyatına uygunluğu konusu tartışmalı olmakla birlikte eserin sonunda çocuklara gezip dolaşarak aylıklık etmek yerine derslerini çalışmaları, ailelerine karşı dürüst olmaları gerektiği yönünde verilen mesajlar hikâyenin çocuklara okutulabileceğini düşündürmektedir.

*Çocuklara Mahsus Gazete'*de İlyas Sükûti'nin *Sararmış Yapraklar ve Edebiyat Çiçekleri* adlı iki eseri tefrika edilmiştir. *Sararmış Yapraklar*, bir mezarlık âleminin edebiyatıdır. Bu tefrikada gazetede yayımlanmış diğer bazı hikâyelerde olduğu gibi yetim kalmış çocukların çektikleri sıkıntılar da çocuklarını kaybetmiş ebeveynlerin yaşadıkları acılar da ancak mezarlıkta biter fikrinden hareket eder. İlyas Sükûti'nin *Servet-i Fünun Edebiyatı* özellikleri gösteren bir üslubu olmakla birlikte, uzun cümleler, soyut anlatım ve tamlamalar kullanmayı tercih etmesi eserlerinin çocuk edebiyatına uygunluğu konusunda şüphe uyandırmaktadır. Yine de çocuk okurlara ailenin önemi hakkında zaman zaman fazla duygusal olduğunu söyleyebileceğimiz anlatımlar yoluyla farkındalık oluşturmaya çalışması konumuz açısından önemlidir. Örneğin eserin sonunda çocuğunu kaybetmiş bir ebeveynin hayatta bir daha asla mutlu olamayacağı uzun uzun anlatılır. Böylece çocukların aile kurumunda bireylerin birbirlerine olan bağlılıklarının farkına varmaları sağlanır. Ayrıca yetim çocukların çektikleri sıkıntıları da empati kurarak anlamaları beklenir.

Sonuç

II. Meşrutiyet öncesi çocuklar için yayımlanan Osmanlıca dergi ve gazetelerde yayımlanan roman tefrikalarında genellikle çocuklara bazı önemli değerlerin aktarılmaya çalışıldığı söylenebilir. Özellikle ailenin öneminin yanı sıra anne ve babasını kaybetmiş çocukların yaşadıkları acılar, anne-baba sözü dinlememenin sakıncaları gibi konular eserlerde öne çıkan meselelerdir. *Hanım Kızlara Mahsus Gazete'*de yayımlanan eserler göz önünde bulundurularak konuların zaman zaman çocukların cinsiyet özellikleri göz önüne alınarak seçilmiş olduğunu söylemek mümkün. Bununla birlikte genel olarak eserlerde eğitimin önemine ilişkili didaktik mesajlar öne çıkmaktadır. Bazı eserlerin dil ve anlatımının çocuklara uygun olduğunu söylemek mümkün değilse de birçoğu hem içerik hem de üslup olarak bugün de çocuklara rahatlıkla okutulabilecek eserler olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle çocuklar için yayımlanmış tefrikaların tamamının yeniden gözden geçirilmesi, edebiyat dünyasına yeniden tanıtılması, Latin harflerine aktarılması ve günümüz Türkçesiyle çocuk okurlara ulaştırılması, edebiyat tarihimizin zenginliğini görünür kılmak açısından önemlidir.

Kaynakça

- Acaroğlu, M. T. (1970). Çocuklar İçin Süreli Yayınlar. *Türk Dili*, XXII (228), 459-462.
- Aksoy, İ. (2011). Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), 11-19.
- Bayram, Y. (2005). Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz, *Hece*, 484-500.
- Göçen, M. B. (2018). *Tercüman-ı Hakikat Gazete'sinin II. Abdülhamid Dönemi Çocuk Eğitimine Katkısı (1296-1297/1879-1880)*. Yüksek Lisans Tezi. Fatih S. Mehmet Vakıf Üniv.
- Gökşen, E. N. (1972). İlk Çocuk Romanlarımız. *Türk Dili*, XXVI(248), 134-138.
- Güleryüz, H. (2006). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ercan, A. N. ve Ş. Akpınar. (2015). Eski Harfli Bir Çocuk Gazetesi: Sadâkat/Etfâl. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 109-130.
- Hunt, P. (ed). (1996). *International Companion Encyclopedia Of Children's Literature*. Taylor & Francis, 654-655.
- Kıbrıs, İ. (2010). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Küçük, S. (2010). İlk Çocuk Dergileri ve 'Çocuklara Mahsus Gazete'. *Edebiyat Fakültesi Dergisi/Journal of Faculty of Letters*, 24, 221-257.
- Küçük, S. (2013). Osmanlı Algısında Garb Teknolojisi: 'Mösyö Elektrik'in Sergüzeşti. *Bellekten*, 279, 713-740.
- Neydim, N. (2019). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Neydim, N. (1998). *Çocuk ve Edebiyat Çocukluğun Kısa Tarihi ve Edebiyatta Çocuk Figürleri*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Oğuzkan, A. F. (2010). *Çocuk Edebiyatı*. Anı Yayıncılık.
- Ozansoy, H. F. (1970). *Edebiyatçılar Çevremde*. Sümerbank Kültür Yay.
- Serdar, A. (2017). Bir Tefrika Roman Tarihi Projesi Sergüzeşti. *Monograf*, 8, 275-282.
- Şimşek, T. (2002). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Rengarenk Yayınları.
- Yalçın, A. ve G. Aytaş. (2014). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.